

FOKUS

SPRÅKLYDSANGER MED OPPGAVER

FOKUS B BOKSTAVLØSE LYDER

LESEKURS B LØKKESKRIFT

ç med K

tj med K

Toril Karstad

Lyseblå leilighet: Tungerygg – gane, ç / tj med K

								h				
p pp	b bb	f ff v hv (vv)	t tt	d dd	s ss	rt rdt	rd rdd	(g, j, sh, ch, c) skj sj s rsj rskj	ç çj k kkj rkj rk	j gj g hj lj	ng n g	
leppe ↑ leppe	m mm	tann ↑ leppe	lv l ll ld	forgom ↑ tungeblad	n nn nd	ll lv ld lg l rl rdl	bakgom ↑ tunge-spiss	rn rdn ren rden (r han/ r ham/ r den)	gane ↑ tunge-rygg	k kk (c)	g gg	r rr rd
												drøvel ↑ tunge-rygg

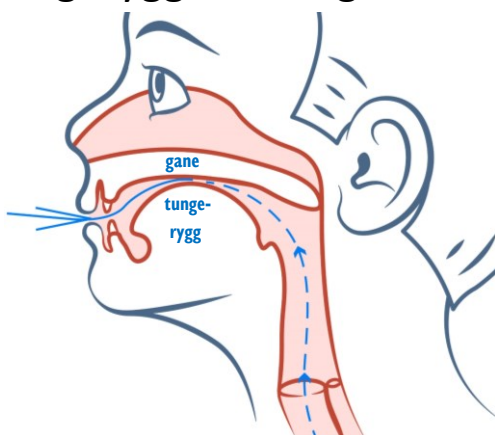
Veiledning:

ç-lyden hører til tungerygg/gane-leiligheten. Vi presser sidene av tungeryggen opp mot ganen. Hvor langt bak man plasserer tunga, avhenger av omkringliggende vokaler: Mørke vokaler påvirker til den bakre plasseringen, lyse til den fremre. /ç/ skrives på 3 (6) måter. Symbolene med liten skrift i ç-leiligheten viser ulike skrivemåter for ç-lyden. Det er verdt å merke seg at symbolet for ç-lyden aldri inneholder bokstaven S, mens de fleste skrivemåtene for /j/ nettopp inneholder en S. Dersom elevene lærer å skille mellom disse lydene i talen sin, blir dette en god huskeregel. Noen dialekter har ikke /ç/. Isteden sier man tj-lyden med tungebladet mot bakgommen.

Den enkleste måten å undervise ç-uttale på er å gå veien om parlyden /j/. J-lyden skiller seg fra ç ved at den er stemt, og det er mindre friksjon. Men man kan lære barna ç-lyden ved at de sier j-lyden med trykk (skaper friksjon), og deretter sier den med hviskestemme. Da får de en /ç/. Etterpå gjør man dem bevisste på at mens /j/ har sidene på tungebladet opp mot bakgommen, har ç sidene på tungeryggen opp mot ganen. Tungespissen er ikke aktiv.

Press sidene på tungeryggen mot ganen mens lufta strever:

ç

Forsidebildet er tegnet av Melissa Adéle Popkema.

Fokus er delvis utviklet ved hjelp av Extra-midler. Digitalisering av Fokus talesymbolfont og bilder av artikulering er lagd for TKKL av Øyvind Martinsen med midler fra stiftelsen Dam. Fokus digital læringsressurs (fokus.no) har flere hefter og digitale oppgaver.

ç / tʃ med k foran I, Y og EI

ç / tʃ-lyd med k-vers: Sang nr. 49

Tekst og mel.: Toril Karstad, vokal: Helene Flacké 9.kl.,
komp og opptak: Øyvind Åge Berg, illustrasjon: Lydia Madeleine Popkema 9. kl.

Kirsten er kynisk kirurg borti Kina-land,
keivhendt, litt keitet, med kyse og kyndig hand.
Hun tar en kikk på kinesernes kinn, og hun
kysser med kirsebærmunn.

Talesymbol:

Oppgave 1: Hør på opptaket, og prøv å lære sangen.

Oppgave 2: Se på språklydhuset og finn ç. Si ç og kjenn etter uttalen. Forklar for noen hvordan du lager lyden med taleorganene.

Oppgave 3: Sett ring rundt alle k foran i, y og ei i sangen, og si ç / tʃ.

Oppgave 4: Les hele verset!

Strek under stum bokstav = minus lyd

Oppgave 5: Finn lyden ç / tʃ skrevet med symbolet k foran i/y/ei.

Si lyden mens du tegner ring rundt symbolet (k-en) foran i/y/ei.

bgreifædkiauvkaikytukaupøkeiubystpkaukeieivdejl
æjfvkyspgkaudgævmkeituypaufeikistkauæjfvhkispf
gkautkålkaidauvakøfeiøubkydvejæjfvhkyspgaudgt
ynvkaikyкупаuphkiikeibystpdkyspgyaukeibgråkylei
kitukøpikiubyaiskiaujainækaikyspågmkekeivdiejfvh
gautyaubgråkvkytupauplkøfeikibygmejaiæjfvhaub
gråkdaukeimkytuvkostpæfvhkøyspkjgauyøkyeifæld
auveimkitupaueøubaiykystpauvkydeiækeivhkeiauibk
oråaikyeifædkimkjtupauplkeiøubystpaukeiæålkvydi
keipiejglmækiåkiøedaubygrhjgkkaiaiaøimkiæuygtdrk

Jeg fant _____ stykker.

Longmans & Co. (1870), Rawpixel.com

Oppgave 6a: Skriv ç /tʃ/ - ord med lang vokal og sybolet k.

Kina

kino

kilo

kime

kyse

kynisk

Oppgave 6b: Skriv ç /tʃ/ - ord med kort vokal og sybolet k.

kirke

kikk

kiosk

kyss

kilde

kinn

Strek under stum bokstav = minus lyd

Oppgave 6c: Skriv ç /tʃ/ - ord med kort vokal og symbolet k.

kysse

kikke

kylling

killing

kineser

kirurg

Oppgave 6d: Skriv ç /tʃ/ - ord med kort vokal eller diftong og symbolet k.

kyndig

kiste

kirsebær

kikkert

bekymret

bekymring

Strek under stum bokstav = minus lyd

Oppgave 7a: Skriv ç /tʃ/ - ord med lang vokal i løkkeskrift.

Kina

kino

kilo

kime

ei kyse

kynisk

Oppgave 7b: Skriv ç /tʃ/ - ord med kort vokal i løkkeskrift.

kirke

kikk

kiosk

kyss

kilde

kinn

Strek under stum bokstav = minus lyd

Oppgave 7c: Skriv ç /tʃ/ - ord med ç kort vokal i løkkeskrift.

kysse

kikke

kylling

killling

kineser

kirurg

Oppgave 7d: Skriv ç /tʃ/ - ord med ç kort vokal i løkkeskrift.

kyndig

kiste

kirsebær

kikkert

bekymret

bekymring

Strek under ç stum bokstav = minus lyd

Oppgave 8: Del opp i stavelser, og tell språklyder i ç /tʃ/ med k-vers.

a) Sett prikk under alle vokaler og strek under diftongene.

Hver prikk eller strek markerer en stavelse.

b) Tegn stavelsesbuer under hvert ord.

c) Skriv antall **språklyder**, rett over hvert ord. Eksempel: Ordet *Kirsten* har 7 bokstaver, men bare 5 språklyder, for rs uttales som ʃ-lyd i mange dialekter, og e-en er stum.

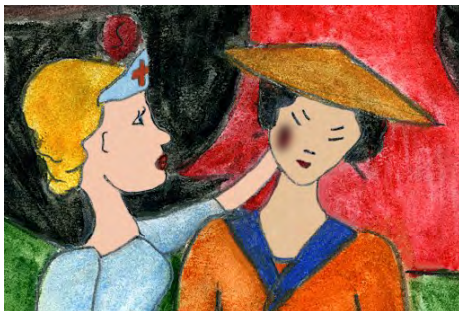
Hvis du uttaler k foran i/y/ei som tʃ, regnes dette fortsatt som én lyd. Buen under de to lydskrifttegnene betyr at de henger sammen og regnes som én lyd.

NB: Antall språklyder i ordene varierer med dialekt. Hvis du er vestlending eller sørlending, sier du antagelig r-en i ord med rs og rn. Da streker du ut tallet over ordet *Kirsten* og skriver ditt eget tall. Sjekk hvor mange lyder du selv sier i ordene *kinesernes* og *kirsebær*!

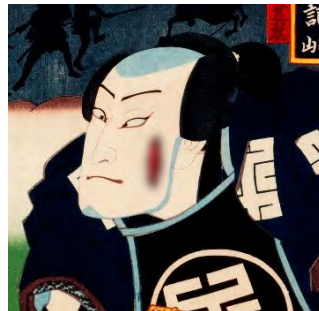
Kirsten er kynisk
kirurg borti Kina-land,
keivhendt, litt keitet,
med kyse og kyndig
hand. Hun tar en kikk
på kinesernes kinn,
og hun kysser med
kirsebærmunn.

P. Nansen (1894), Rawpixel.com

Lydia Madeleine Popkema

Actors by Toyohara Kunichika, Rawpixel.com

Lydia Madeleine Popkema

Til pedagogen: Vi deler ikke stavelser opp etter vanlige delingsregler, men sørger for at bokstaver som representerer én språklyd, havner i samme gruppe. Siden lærer vi elevene vanlige delingsregler ved bindestrek.

Oppgave 9a: Les ord med k og diftong/lang i/y, og legg bokstavkort.

1

kilo
kynisk
kei lei
kime
keiva

2

kyr
keitet klønete
kilogram
kilometer
kinaputt

3

kile
bekymret
kive
kikhoste
kyse

Rawpixel.com

4

kino
kinamat
bekymring
kives krangle
kiving krangling

Lydia Madeleine Popkema

Oppgave 9b: Les ord med k og kort i/y, og legg bokstavkort.

1

kikke
kikkert
kilde
kinn
kirke

Oddveig Hegstad & Toril Karstad

2

kiste
kyst
kylling
kysse
å kinne smør

Pearson Scott Foresman

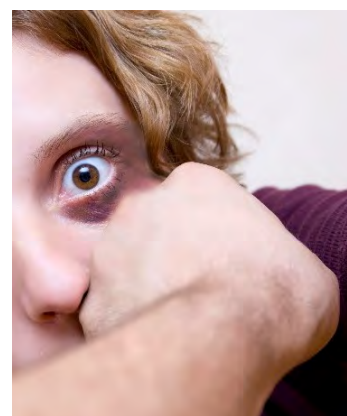
3

kippe
kitt
kyss
kirurg
kirurgi operasjon

4

kiosk
killing
kineser
kirsebær
kilevink kinnslag

Melinda Nagy, Dreamstime

Oppgave 10: Fullfør fortellingen.

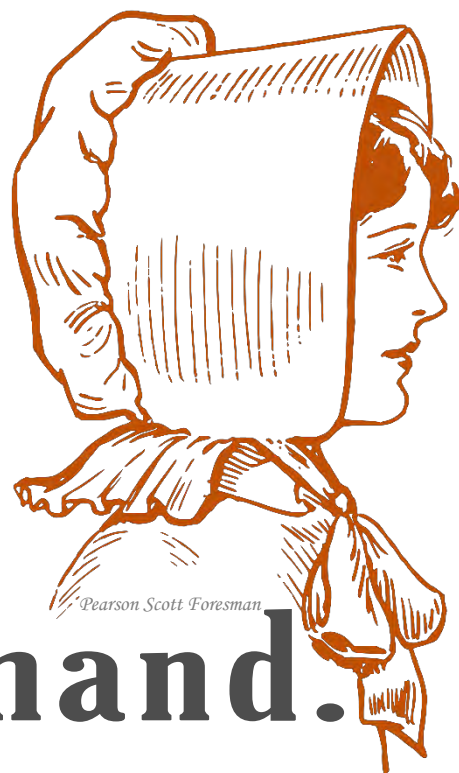
Ta en titt på bildet på side 5. Les innledningen på historien, og fullfør fortellingen. Velg ut minst fire ord fra oppgave 9, og flett dem inn i historien. Lag overskrift.

«Hm, dette ser ikke bra ut!» utbryter Kirsten bekymret på flytende kinesisk. Hun strekker ut keiva og føler på kineserens kinn. «Her må det nok et kirurgisk inngrep til! Du har fått en skikkelig kilevink!» sier hun. «Hvem var det som slo deg? Er det noen som vil ha deg ned i kista før tida? Eller ble du kanskje truffet av en kinaputt?»

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit o har å-lyd.

Oppgave 11: Klipp ut en setning, del opp i ord og pusle. Klipp i bokstaver og pusle sammen. Skriv teksten på konvolutt, og putt brikkene konvolutten.

Kirsten er
kynisk
kirurg
borti
Kina-land,
keivhendt,
litt keitet,
med kyse
og kyndig hand.

Hun tar en kikk
på kinesernes
kinn,
og hun kysser
med
kirsebærmunn.

Kirsten er kynisk
kirurg borti Kina-land,
keivhendt, litt keitet,
med kyse og kyndig hand.
Hun tar en kikk på
kinesernes kinn, og hun
kysser med kirsebærmunn.

Kyse: National Gallery of Art, Wikimedia. Kirsten helfigur: Rgwpixel.com

Distinctiveimages, Dreamstime.com

Oppgave 13: Løs rebusen. Bytt ut talesymboler og store bokstaver med små bokstaver. Les setningen.

NB: To ruter under talesymbolet betyr dobbel konsonant. Dobbelt rute betyr bokstavgruppe.
Alle setninger og navn skal starte med stor bokstav. Sett riktig tegn til slutt.

1

∩	I	⌘	U	⌘	∩	E	/	∩	A	⌘	∩	E	∩	Y	∩	⌘	E	∩	.	

2

∩	I	⌘	I	∩	E	/	Å	∩	∩	I	∩	E	∩	Æ	⌘	.

3

∩	E	I	E	⌘	∩	Y	⌘	I	∩	E	/	E	∩	∩	I	⌘	O	?

4 «k» i noen dialekter

∩	Y	⌘	E	∩	Å	∩	I	⌘	∩	A	∩	E	D	∩	Y	∩	∩	E	/	.	
													d								

5

Æ-lyd

∩	I	/	E	∩	E	∩	E	∩	Y	∩	E	∩	∩	Å	∩	I	/	O	.		

6

∩	I	∩	∩	Å	∩	I	∩	∩	A	I	∩	I	∩	E	∩	E	/	!			

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit E har æ-lyd.

Oppgave 14: Fyll inn det som mangler i verset, uten å se etter teksten.

Kirsten _____ isk _____
borti _____-land, _____-
hendt, litt _____ med
_____ og _____dig hand.

Hun tar en _____
på _____nes

_____, og hun _____
med _____munn.

Øverst: Dana Bartekoske Heimemann,
Nederst: Eastwest Imaging, Dreamstime

Oppgave 15: Del sangteksten i ord med loddrette linjer.

KIRSTEN|ER|KYNISK|KIRURGBORTI
KINALAND|KEIVHEND|TLITTKEITET
MED|KYSEOG|KYNDIGHAND|
HUNTAREN|KIKKPÅ|KINESERNES
KINNOGHUN|KYSSERMED|
KIRSEBÆRMUNN.

Oppgave 16: Les rim med ç / tj -lyd med symbolet K.

Kirsti rimer: kirker – pirker – lirker – dirker – virker – knirker

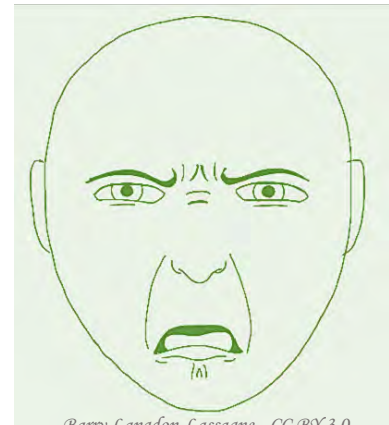
Kirstin rimer: kime – lime – rime – stime – svime – mime – time – bli med

Kirsti rimer: kilde – bilde – gilde – Hilde – Vilde – Matilde – Alville

Kyrre rimer: kikke – strikke – nikke – rikke – prikke – stikke – hikke – klikke

Kirsten rimer: kyse – pyse – nyse – myse – lyse – fryse – hyse – gyse – klyse

Myse: knipe sammen øynene for å se bedre

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit g har j-lyd.

Oppgave 17: Les enkle ord med k og symboler fra andre fokus. Pass på å skille mellom skj/sj og kj/k. Husk at de er forskjellige lyder!

1	2	3	4
kino	tjære	tjeld	sløvhet
tjue	gang	vanke	kirke
kjøre	skjul	ferdig	først
forlot	kikke	skjegg	sjakk
øy	størst	sjåfør	slakter
mors	sliten	keitet	kjekt
kjøtt	kjælen	kjære	tjuv
barn	feire	mjau	ferdig
kirurg	bikkje	lært	kime
sjimpanse	mai	lang	røy
fei	bort	kjole	skau
tjor	sjiraff	tjern	sort
nordlys	tjore fast	farlig	tjueto
tang	sang	sjekke	sju
kjekk	gardistene	irsk	kineser
tanke	kilo	kyndig	slips
kinamat	gardin	kjede	kjønn
skjelett	kjøkken	ørn	klang
kjempe	bøy	skjegg	flink
kjele	tenke	planke	borte
ting	skjerf	sau	lenke
tørst	fars	kjevle	veien
blank	kjerring	kiste	skjenne
kjenne	kiosk	seng	haikjøtt
tøy	tjene	bjørnebær	fersken
keivhendt	hei	onkel	øyne
sløv	slegge	tjent	sjutall
kart	pai	skjørt	sinke
sjelden	sjenert	kjeve	kinesisk

Til pedagogen: Ramsene kan leses på skolen eller hjemme, som repetert lesing. Man kan ha ei ramse per dag. De kan også benyttes sammen med bokstav-/bokstavgruppekort, for å holde ved like de fenomenene man har øvd på tidligere. Ved undervisning individuelt og i grupper, kan lærer diktere fra ramsene, og elevene skriver ordene med bokstavkort. I hel klasse med stasjonsundervisning, kan barna på bokstaveskestasjonen diktere hverandre ord to og to eller tre og tre. Etter for eksempel fem ord bytter man rolle, så alle får skrevet. Eleven som dikterer, farger ordet han har diktert, med lys farge. Slik vet gruppa hvor langt de er kommet til neste økt.

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit o har å-lyd, feit e har æ-lyd, feit u har o-lyd, feit g har k-lyd.

Oppgave 18a: Del rimramsene i ord med loddrette linjer.

Kirsti|rimer|kirkerpirkerlirkerdirkervirkerknirker
 Kirstenrimerkysepysenysefryseelysemysehyseklyse
 Kyrrerimerkikkestrikkenikkerikkeprikkestikkehikke
 Kirstinrimerkimelimerimestimesvimemimetime
 Kyrrerimerkinninnvinnbindgrindfinnsvinnminnspinn
 KirstirimerkildebildegildeHildeVildeMatildeAlvilde

En kilde er et oppkomme av vann fra grunnen, her i Estland.
 Ivar Leidus - CC BY-SA 3.0 ee, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=25700797>

Et gilde er en fest
 Lydia Madeleine Popkema

Ekstraoppgave 1: Bøy substantivene i ç /tj/-lyd med k-verset.

Ubestemt form entall (en, ei, et)	Bestemt form entall (den, det)	Ubestemt form flertall (flere)	Bestemt form flertall (de)
kirurg			
land			
kyse			
hand			
en kikk			
		kinn	
kirsebærmunn			

Ekstraoppgave 2: Bøy verbene i ç/tj/-lyd med k-verset.

Å skje	Det skjer nå	Det skjedde	Det har skjedd	Det hadde skjedd
Infinitiv	Presens	Preteritum	Perfektum	Preteritum perfektum
	er			
	tar			
	kysser			

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit g har j-lyd.

Ekstraoppgave 3: Les vanskeligere ord med k og ord fra andre fokus.

1	2	3	4
kirurgi	tjærebrenne	tjeldene	sløvhet
tjuefem	gangfelt	blinkende	kirkegang
kjørende	vedskjul	ferdiglagd	førstemann
forlegen	kikhoste	skjeggete	sjakkspill
øyenbryn	størsteparten	bussjåfør	slaktebutikk
morsom	slitenhet	keitethet	kjekkassen
kjøttfarse	kjæledegge	kjæresten	tjuvlåne
barndom	bursdagsfeiring	mjauing	ferdiglaget
kirurgene	lausbikkje	lortete	kløkkekiming
sjimpanser	maiblomst	langkost	røykvarsler
feiekost	bortover	kjolestoff	slafsing
tjoring	sjiraffhals	skogstjern	nabokirke
nordlysnatt	tjueåttende	farligste	børseløp
tangklase	sangkor	innsjekking	utsjekking
kjekkass	nordisk	nordirsk	griseslakt
tankegang	kildesortering	kyndighet	kjøretillatelse
kinesisk	gardinstang	sykkelkjede	tjuvtitte
beskjeden	kjøkkentrapp	havørn	fordelen
kjempeflott	bøyning	nisseskjegg	hvetekimer
kjeledress	tenkepause	plankekjøring	svovelrøyk
tunghørt	ullskjerf	fortauskant	granskau
forstyrrelse	farsdag	trekjevle	sortmalt
blankpusset	kjerringråd	skattekiste	tjuvstart
bekjentskap	kioskvindu	sengetøy	sjumilsstøvler
tøyramse	tjueseks	barnåler	kinamat
keivhendte	heisekran	filleonkel	slipstvang
slavedriver	storslegga	tjuesju	hankjønn
kartbok	paiformen	underskjørt	bjelleklang
brosjyre	sjenerthet	overkjeven	skoleflink

Til pedagogen: Ramsene kan leses på skolen eller hjemme, som repetert lesing. Man kan ha ei ramse per dag. De kan også benyttes sammen med bokstav-/bokstavgruppekort, for å holde ved like de fenomenene man har øvd på tidligere. Ved undervisning individuelt og i grupper, kan lærer diktere fra ramsene, og elevene skriver ordene med bokstavkort. I hel klasse med stasjonsundervisning, kan barna på bokstaveskestasjonen diktere hverandre ord to og to eller tre og tre. Etter for eksempel fem ord bytter man rolle, så alle får skrevet. Eleven som dikterer, farger ordet han har diktert, med lys farge. Slik vet gruppa hvor langt de er kommet til neste økt.

Strek under stum bokstav = minus lyd, feit e har æ-lyd, feit o har å-lyd, feit g har j-lyd.

Ekstraoppgave 4: Les ord, hvilken lyd, ç eller k? Skriv ç eller k i ruta til høyre.

1	ç /k	2	ç /k	3	ç /k	4	ç /k
kull		kna		køye		kinkig	
kilo		kippe		kirkelig		kalk	
kam		klemme		kritt		kinn	
kurv		krone		kano		kran	
kei		kiosk		knegge		knipe	
kule		kyst		keivhendt		kino	
kalv		kullet		klikk		å kinne	
kylling		kran		kikhoste		krabbe	
koke		kyte		kontor		kirke	
klamre		kvitre		knytte		kokos	
keitet		Kina		knurre		kinaputt	
kai		kakao		kilogram		køen	
kikke		kone		kubbe		kineser	
kyss		kynisk		kitte		kvinne	
kaste		kål		krype		kistene	
kølle		kiste		kisel		kamp	
keiva		keive		kåpe		klut	
kniv		komfyr		kyndighet		kime	
kile		kneik		knase		kinesisk	
kiv		kvise		kilowatt		komisk	
koselig		killling		klage		kvele	
kvalm		krem		kives		kitt	
kysse		kilevink		kveg		kinnet	
kyle		kyndig		kilometer		krype	
kapre		klippe		klage		kirurgi	
kam		klar		karm		kvalt	
klok		kirurg		knuse		kysset	
kyse		konfekt		kimen		kinkige	
kilde		kirsebær		kateter		knadde	
kaie		kuleform		kyssing		kirkegang	
kikkert		kvast		kraftig		klampe	
kappe		kvister		kveppe		kirkebygg	
kammen		kinnet		kikkerten		klønete	
kysene		kakerlakk		knopper		kampen	

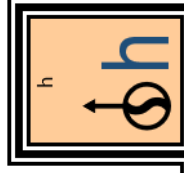
NB: Ordene køye og keiser har k-lyd foran øy og ei!!!

Strek under stum bokstav = minus lyd, feit e har æ-lyd, feit o har å-lyd, feit g har j-lyd.

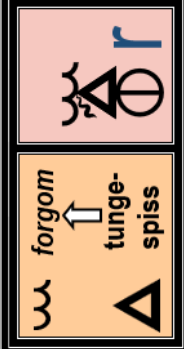
Ekstraoppgave 5: Les ord med konsonantforbindelser.

1 <u>SK</u> -	2 <u>PL</u> -	3 <u>BR</u> -1	4 <u>BR</u> -2
skal	plan	bra	brem
skål	plog	bro	bravo
skur	plen	bru	brøyte
skap	plena	brå	brøyter
skam	plate	bry	braute
skau	pløse	bryr	brekk
skai	pleie	å bre	brekke
skøye	pleier	brer	brakk
skade	pleide	bris	brann
skure	pløye	bror	brenne
skåle	pløyer	brus	bratt
skute	pløyde	brud	brett
skape	planer	bryn	brette
skaper	plakat	brun	brikke
skåret	plagg	brune	brille
skøyer	pledd	brøk	brønn
skatt	plett	bråk	brydd
skutt	plikt	bråke	brygge
skall	plapre	bryte	brygga
skakk	plaster	bråte	stum d brø <u>d</u>
skakke	plastre	bruke	stum d bred <u>d</u>
skalle	plystre	brukt	stum d bre <u>d</u> e
skulle	pludre	brukte	stum d bred <u>e</u> re
skubbe	plekter	bryst	stum d bred <u>e</u> st

Språklydhus på oslomål inkludert skarre-r og bokstavløse lyder

p pp	b bb	f ff	v hv (vv)	t tt	d dd	s ss	rt rdt	(g, j, sh, ch, c) skj sj s rskj rskj	r rd	rd	rd	kj tj k kkj rkj rk	j gj ĳ hj lj	ng n g	r rr rd
p	b	f	v	t	d	s	t	(g, j, sh, ch, c) skj sj s rskj rskj	t	d	d	ç	j	ŋ	r
leppe ↑ leppe	tann ↑ leppe	forgom ↑ tunge- blad	lv l ll ld	lv l ll ld	lv l ll ld	n nn nd	ll ll ld lg l r l rdl	rn rdn ren rden (r han/ r ham/ r den)	bakgom ↑ tunge- spiss	gane ↑ tunge- rygg	g	gane ↑ tunge- rygg	k kk (c)	g	drøvel ↑ tunge- rygg
m	m	forgom ↑ tunge- spiss	lv l ll ld	lv l ll ld	lv l ll ld	n	l	n	g	g	g	k	g	g	g
m	m	forgom ↑ tunge- spiss	lv l ll ld	lv l ll ld	lv l ll ld	n	l	n	g	g	g	k	g	g	g

Vokaler: a e¹ e² e e^{ed} e^{ed} i i id ig i id ig o o u od u u y y æ æ ø ø å å o

Diftonger: ei ei eg eig au au aug aud au eu øy øg øi ai ai ay aj åi åi oy oi oi

Fokus © Toril Karstad Kreativ Læring

Hjerte symboliserer stemt/ustemt-par. Døra angir artikulasjonssted, der nedre artikulatur er aktiv og derfor nevnes først (leppe mot tann). Bokstaver og bokstavgrupper i liten skrift forteller om språklydens skrivemåter, der stumme bokstaver regnes som del av grafemet.